

เอกสารวิชาการส่วนบุคคล
(Individual Study)

หลักนิติธรรมในการทำงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจสายงาน
สอบสวนเพื่ออำนวยความสะดวกยุติธรรมแก่ประชาชน

จัดทำโดย พลตำรวจโท กฤษฎา กาญจนอลงกรณ์
รหัส ๖๘๑๓๐๑

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการอบรม
หลักสูตร “หลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย” (นรป.) รุ่นที่ ๑๓
วิทยาลัยศาลรัฐธรรมนูญ
สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

ลิขสิทธิ์ของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

หลักนิติธรรมในการทำงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจสายงานสอบสวน เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชน

พลตำรวจโท กฤษฏา กาญจนอลงกรณ์^๑

บทคัดย่อ

ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงไปของสังคม การจัดการเพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยภายในประเทศ เป็นหนึ่งในปัจจัยที่สร้างให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดี จึงจำเป็นที่จะต้องมีการกำหนดบุคคลเจ้าหน้าที่ที่กฎหมายจะให้อำนาจในการปฏิบัติงานเพื่อดูแลความเรียบร้อยให้เกิดขึ้นในสังคม สำนักงานตำรวจแห่งชาติถือเป็นหน่วยงานหลักในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม ซึ่งมีสายงานสอบสวนเป็นองค์ประกอบสำคัญนั้น โดยจะมีเจ้าหน้าที่ตำรวจชั้นสัญญาบัตรที่กฎหมายให้มีความอำนาจและหน้าที่ในการสอบสวน เรียกว่า “พนักงานสอบสวน” ซึ่งกฎหมายให้มีความอำนาจและหน้าที่ในการรวบรวมพยานหลักฐานและการดำเนินการทั้งหลายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงหรือพิสูจน์ความผิด และเพื่อจะเอาตัวผู้กระทำความผิดมาฟ้องลงโทษ พนักงานสอบสวนจึงเป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายปฏิบัติในกระบวนการแรกของคดีอาญา มีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินคดีอย่างเป็นธรรมและสอดคล้องกับกฎหมาย การสอบสวนต้องกระทำอย่างละเอียดรอบคอบภายใต้หลักกฎหมายและหลักนิติธรรม เพื่อให้การใช้ดุลพินิจพิจารณาได้อย่างถูกต้องและเป็นธรรม ในการสอบสวนจึงต้องยึดหลักนิติธรรมเป็นกรอบการทำงานพื้นฐานเป็นการใช้หลักกฎหมายโดยเน้นการคำนึงถึงศักดิ์ศรี สิทธิ เสรีภาพในความเป็นมนุษย์ มาบูรณาการในการทำงานเพื่อให้การสอบสวนเป็นไปอย่างโปร่งใส เที่ยงธรรม และไม่เลือกปฏิบัติ ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในกระบวนการสืบสวนสอบสวน และอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

คำสำคัญ หลักนิติธรรม, พนักงานสอบสวน, การสอบสวน

^๑ จเรตำรวจ

บทนำ

การบริหารจัดการให้ประเทศสามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาประเทศนั้น การจัดการด้านที่สำคัญคือการจัดการเพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยในประเทศ เนื่องจากความสงบเรียบร้อยของประชาชนจะเป็นหนึ่งในปัจจัยที่สร้างให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดี แต่ทั้งนี้ภายใต้บริบทของการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้ายังปรากฏความเหลื่อมล้ำ มีประชาชนอีกจำนวนมากที่ยังเข้าไม่ถึงการพัฒนา ส่งผลให้เกิดความวุ่นวายภายในสังคมที่เกิดการละเมิดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน ซึ่งเพื่อทำการป้องกันการละเมิดซึ่งกันและกัน จึงจำเป็นที่จะต้องมีการออกกฎหมายเพื่อสร้างความยุติธรรมให้เกิดขึ้นภายในสังคม การตรากฎหมายเพื่อควบคุมให้เกิดความเรียบร้อยในสังคมนั้น จำเป็นที่จะต้องมีการกำหนดบุคคลเจ้าหน้าที่ที่กฎหมายจะให้อำนาจในการปฏิบัติงานเพื่อดูแลความเรียบร้อยให้เกิดขึ้นในสังคม และจัดการกับการละเมิดกันในสังคม เพื่อดำรงไว้ซึ่งความสงบสุขของประชาชน

สำนักงานตำรวจแห่งชาติถือเป็นหน่วยงานหลักในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม และเป็นองค์กรหนึ่งที่มีบทบาทหน้าที่สำคัญในการรับผิดชอบโดยตรงในการแก้ปัญหาอาชญากรรมที่มีผลกระทบต่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน ตลอดจนความสงบเรียบร้อยของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสภาวะเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองที่เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว จึงจำเป็นต้องมีการปรับปรุงกลไกการบริหารงานของสำนักงานตำรวจแห่งชาติให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้น เพื่อนำมาซึ่งความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง อันเป็นจุดหมายปลายทางของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ วิธีการหนึ่งที่จะช่วยให้การปฏิบัติภารกิจสัมฤทธิ์ผลอย่างมีประสิทธิภาพและมีอรรถิพล คือ การแสวงหาสู่ทางพัฒนาองค์กร กำหนดหลักการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน ทำงานให้สนองตอบความเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสมและทันเหตุการณ์ ตลอดจนพัฒนาข้าราชการตำรวจให้มีจิตสำนึกเป็นตำรวจอาชีพ มิใช่เพียงเป็นบุคคลที่มีอาชีพเป็นตำรวจโดยมีแต่เครื่องแบบเท่านั้น แต่ต้องมีจิตวิญญาณของผู้พิทักษ์รับใช้และให้บริการแก่ประชาชนด้วยความถูกต้องรวดเร็ว และเป็นธรรมอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งจะเห็นได้ว่าภารกิจตำรวจในปัจจุบันนี้เป็นภารกิจที่หนักไปในทางป้องกันและปราบปราม และรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนตลอดจนเสริมสร้างศรัทธา ทัศนคติ และค่านิยมที่ดีของประชาชนที่มีต่อตำรวจ โดยมีหลักการปฏิบัติหน้าที่อยู่บนพื้นฐานของความยุติธรรม ความเสมอภาคตามหลักกฎหมายอย่างเคร่งครัด ไม่หวั่นเกรงอิทธิพลหรือภาวะครอบงำอื่น ๆ ทั้งจะต้องระมัดระวังมิให้เกิดความลำเอียง ยึดมั่นในความถูกต้องชอบธรรม และไม่กระทำผิดกฎหมายเสียเอง มิฉะนั้นแล้วจะเป็นการก่อความเดือดร้อนแก่ประชาชน

งานสอบสวน ถือว่าเป็นสายงานหลักและเป็นหัวใจของตำรวจ กล่าวคือ เมื่อมีการกระทำผิดที่มีโทษทางอาญาใดเกิดขึ้น บุคคลที่ประชาชนจะต้องเข้าพบเพื่อแจ้งความร้องทุกข์ก็คือพนักงานสอบสวน ซึ่งพนักงานสอบสวนจะเป็นผู้ที่สอบปากคำ เก็บรวบรวมพยานหลักฐานต่าง ๆ สรุปสำนวนการสอบสวนเสนอไปยังพนักงานอัยการ และเข้าสู่ขั้นตอนการพิจารณาของชั้นศาลเป็นไปตามกระบวนการยุติธรรม จะเห็นได้ว่าพนักงานสอบสวนถือเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการยุติธรรม ซึ่งหากด่านแรกของกระบวนการยุติธรรมปฏิบัติหน้าที่อย่างไม่มีประสิทธิภาพแล้ว การอำนวยความยุติธรรมให้แก่ประชาชนของพนักงานอัยการและศาลก็ย่อมไร้ประสิทธิผลด้วย ดังนั้น เจ้าหน้าที่

ตำรวจสายงานสอบสวนจะต้องมีความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ในด้านการสืบสวนสอบสวน เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในกระบวนการสืบสวนสอบสวนและอำนวยความยุติธรรมให้กับประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ทั้งนี้ในการดำเนินงานของพนักงานสอบสวนในปัจจุบันยังพบว่ามีปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นระหว่างปฏิบัติงาน ยังผลให้เกิดการดำเนินการต่าง ๆ ขาดประสิทธิภาพและไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ทั้งนี้ควรยึดหลักนิติธรรม (Rule of Law) ซึ่งถือเป็นรากฐานสำคัญของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และเป็นหลักประกันสำคัญต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชน โดยเฉพาะในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา พนักงานสอบสวนซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายปฏิบัติในกระบวนการแรกของคดีอาญา มีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินคดีอย่างเป็นธรรมและสอดคล้องกับกฎหมาย การนำหลักนิติธรรมมาบูรณาการในการทำงานของพนักงานสอบสวนจึงเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อให้การสอบสวนเป็นไปอย่างโปร่งใส เทียบธรรม และไม่เลือกปฏิบัติ

ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงให้ความสนใจในการศึกษาการนำหลักนิติธรรมมาใช้ในการทำงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจสายงานสอบสวนในการอำนวยความยุติธรรมให้แก่ประชาชน เพราะไม่ใช่แค่หน้าที่ตามกฎหมายเท่านั้น แต่ยังเป็นภารกิจสำคัญของกระบวนการยุติธรรมที่ต้องโปร่งใส เป็นกลาง และสามารถตรวจสอบได้ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับประชาชนว่าจะได้รับความยุติธรรมอย่างแท้จริง การทำงานโดยยึดมั่นในหลักนิติธรรมจึงเป็นทั้งหลักทางกฎหมายและจริยธรรมที่เจ้าหน้าที่ตำรวจควรมีและเป็นสิ่งสำคัญต่อการสร้างความเป็นธรรมในสังคมไทย อันจะนำไปสู่การพัฒนาระบบการปฏิบัติงานสอบสวนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนผู้มาใช้บริการ

ที่มาและความหมายของหลักนิติธรรม (Rule of Law)

หลักนิติธรรมเป็นแนวคิดที่มีรากฐานจากระบบกฎหมายจารีตประเพณีแบบอังกฤษ (Common Law) ใช้ในการจำกัดอำนาจของผู้ปกครองไม่ให้เกินขอบเขตและปกครองภายใต้กฎหมาย โดยมีนักนิติศาสตร์ชาวอังกฤษ ศาสตราจารย์อัลเบิร์ต เวนน์ ไดซี่ (Albert Venn Dicey) เป็นผู้คิดคำนี้มาใช้ในระบบกฎหมายอังกฤษ และอธิบายความหมายในแง่ที่สอดคล้องกับแนวคิดประชาธิปไตยและการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนว่า ความเป็นสูงสุดของกฎหมายหรือการปกครองโดยกฎหมาย คือ ลักษณะของรัฐธรรมนูญอังกฤษ ดังนั้น ความหมายของหลักนิติธรรมในทัศนะของ A.V. Dicey ประกอบด้วยหลัก ๓ ประการ ได้แก่

ประการที่ ๑ บุคคลต้องไม่ถูกลงโทษหรือกระทำความผิดร้ายแรงหรือทรัพย์สินของตน เว้นแต่ได้กระทำการอันเป็นการละเมิดกฎหมาย ซึ่งได้บัญญัติขึ้นโดยกระบวนการอันชอบธรรม และพิพากษาเบื้องต้นโดยศาลยุติธรรมของแผ่นดิน หมายความว่า หลักนิติธรรมเป็นระบบการปกครองซึ่งตรงข้ามกับระบบใด ๆ ที่ปกครองโดยบุคคลที่มีอำนาจกว้างขวางไม่จำกัด และใช้อำนาจบังคับได้โดยอำเภอใจ แสดงว่าภายใต้การปกครองโดยหลักนิติธรรม ประชาชนไม่อาจถูกลงโทษ เว้นแต่จะกระทำการที่กฎหมายบัญญัติว่าเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ล่วงหน้า มิใช่ขึ้นอยู่กับอำเภอใจของผู้ปกครองที่อาจเปลี่ยนแปลงในภายหลังได้ทุกเมื่อ

ประการที่ ๒ ไม่มีผู้ใดอยู่เหนือกฎหมายของแผ่นดิน ไม่ว่าบุคคลนั้นจะมีชาติกำเนิดหรือมีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมระดับใด ย่อมถูกบังคับโดยกฎหมายและโทษอย่างเดียวกัน กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ หลักความเสมอภาคเบื้องต้นกฎหมาย

ประการที่ ๓ รัฐธรรมนูญหรือกฎหมายสูงสุดนั้นมาจากกฎหมายปกติธรรมดาที่ศาลยุติธรรมใช้ตัดสินคดีในชีวิตประจำวันทั้งคดีแพ่งหรือคดีอาญา

ความหมายของหลักนิติธรรม

คำว่า หลักนิติธรรมนั้น ไม่ใช่คำใหม่ในวงการกฎหมายไทย โดยหลักนิติธรรมนั้น แปรมาจากคำว่า The Rule of Law ซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานในระบบกฎหมายอังกฤษ ซึ่งปรากฏขึ้นอย่างชัดเจนเป็นครั้งแรกในศตวรรษที่ ๑๗ ซึ่งถือว่าเป็นแม่แบบของระบบกฎหมาย Common Law อย่างไรก็ตาม แม้จนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ คำว่า หลักนิติธรรม หรือ rule of law ก็ยากจะหาคำจำกัดความหรือนิยามที่ยอมรับกันเป็นที่ยุติได้ โดยในประเทศไทยได้มีผู้ให้ความหมายที่หลากหลาย แตกต่างกันไป ได้แก่

ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔ ได้ให้คำแปลคำว่า “นิติธรรม” ไว้ว่า “หลักพื้นฐานแห่งกฎหมาย ที่บุคคลทุกคนต้องอยู่ภายใต้บังคับแห่งกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน (rule of law)”^๒

^๒ ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔. กรุงเทพฯ : ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้น, ๒๕๕๖. หน้า ๖๓๔.

ศาสตราจารย์พิเศษ ธาณินทร์ กรัยวิเชียร ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า “นิติธรรม คือ หลักการพื้นฐานแห่งกฎหมายที่สำคัญในระบอบประชาธิปไตยที่เทิดทูนศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ และยอมรับนับถือสิทธิแห่งมนุษยชนทุกแง่มุม รัฐต้องให้ความอารักขาคุ่มครองมนุษยชนให้พ้นจาก ลัทธิทรราชย์ หากมีข้อพิพาทใด ๆ เกิดขึ้นไม่ว่าระหว่างรัฐกับเอกชน หรือระหว่างเอกชนกับเอกชน ศาลย่อมมีอำนาจอิสระในการตัดสินข้อพิพาทนั้นโดยเด็ดขาดและโดยยุติธรรม ตามกฎหมายบ้านเมือง ที่ถูกต้องและเป็นธรรม” และเห็นว่าสิ่งที่สำคัญที่จะละทิ้งไม่ได้เลยในการปฏิบัติตามหลักนิติธรรม ก็คือ การยึดมั่นในสิ่งที่ถูกต้องและชอบธรรมเป็นสำคัญ อันเป็นเจตนารมณ์สูงสุดของหลักนิติธรรม^๓

ศาสตราจารย์พิเศษ สิทธิโชค ศรีเจริญ ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า “หลักนิติธรรม คือ หลักความเป็นธรรมของกฎหมาย” โดยอธิบายว่า ความเป็นธรรมของกฎหมายเป็นจิตวิญญาณ ของกฎหมายทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษรและไม่ใช่ลายลักษณ์อักษร กฎหมายไม่ใช่ความเป็นธรรม เสมอไป แต่กฎหมายที่เป็นธรรมล้วนมีหลักความเป็นธรรมอยู่ในกฎหมายนั้นเสมอ กฎหมายที่เป็นธรรมนั้นย่อมมีพื้นฐานมาจากความเป็นธรรมตามศาสนาบ้าง ความเป็นธรรมในจารีตประเพณี ที่ปฏิบัติร่วมกันมาเพื่อความสงบสุขของสังคมบ้าง การเคารพสิทธิและหน้าที่ของผู้อื่น การคุ้มครอง สิทธิและเสรีภาพของประชาชนและการป้องกันศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์เพื่อให้เกิดความถูกต้อง เป็นธรรมในการบังคับใช้กฎหมาย อันเป็นหลักพื้นฐานในการปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมาย และเป็น อุดมการณ์สูงสุดของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข^๔

ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี เกษมทรัพย์ ได้ให้ความหมายของหลักนิติธรรม คือ การปกครอง โดยกฎหมายเป็นใหญ่ มีใช้คนเป็นใหญ่ โดยกล่าวว่า “ในประเทศที่ถือหลักการนี้ เมื่อเกิดความขัดแย้ง ระหว่างราษฎรด้วยกัน หรือระหว่างราษฎรกับข้าราชการ หรือแม้กระทั่งระหว่างราษฎรกับผู้มีอำนาจ ใหญ่โตของบ้านเมืองเกิดปัญหาว่าฝ่ายใดผิดฝ่ายใดถูก ควรจะบังคับการให้เป็นอย่างไรแล้ว กฎเกณฑ์ หรือเครื่องวัดที่จะนำมาชี้ขาดปัญหาเหล่านี้ก็คือ ตัวบทกฎหมายของบ้านเมือง ไม่ใช่ชี้ขาดบังคับบัญชา ไปตามอารมณ์หรือตามอำเภอใจของผู้มีอำนาจ ถ้าหลักการนี้ฝังรากฐานลงในประเทศชาติบ้านเมืองใด อย่างมั่นคงแล้ว บ้านเมืองนั้นก็จะมิมีข้อขัดแย้ง ทำให้ผู้มีกำลังมากกว่าไม่กล้าและไม่อาจข่มเหงผู้มีกำลัง น้อยกว่า ผู้มีสติปัญญาฉลาดมากกว่าไม่กล้าและไม่อาจใช้สติปัญญาของตนเอารัดเอาเปรียบ ผู้มีสติปัญญาด้อยกว่า สรุปแล้วหลักนิติธรรม หากจะอธิบายแบบไทย ๆ ก็คือหลักไม่ให้คนข่มเหง และเอารัดเอาเปรียบกัน โดยถือกฎหมายเป็นหลักเป็นประธานในการปกครองบ้านเมืองนั่นเอง”^๕

อาจารย์ประยูร กาญจนกุล ได้ให้ความหมายของหลักนิติธรรมว่า เป็นหลักพื้นฐาน แห่งกฎหมายซึ่งจำกัดอำนาจในทางนิติบัญญัติ เพื่อป้องกันมิให้ใช้อำนาจโดยมิชอบด้วยกฎหมาย และเพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลให้เป็นไปโดยความเสมอภาคกันตามกฎหมาย^๖

^๓ ธาณินทร์ กรัยวิเชียร. หลักนิติธรรม. กรุงเทพฯ : ธนาเพลส, ๒๕๕๒. หน้า ๒๓.

^๔ ธาณินทร์ กรัยวิเชียร. เรื่องเดียวกัน. หน้า ๖๑.

^๕ ปรีดี เกษมทรัพย์. ประชาธิปไตยกับชนชั้นกลาง. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิญญูชน, หน้า ๔๖.

^๖ เอกบุญ วงศ์สวัสดิ์กุล. หลักนิติรัฐ หลักนิติธรรม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๕๓, หน้า ๑๔๐

ศาสตราจารย์ ดร.วิชญ์ เครืองาม อธิบายว่า หลักนิติธรรม หมายถึง กฎหมายเป็นใหญ่ มีความเสมอภาค และในกรณีที่เกิดข้อพิพาทขึ้นต้องระงับคดีโดยศาล โดยพิจารณาคดีเป็นธรรม ไม่เลือกปฏิบัติ ไม่ออกกฎหมายลงโทษย้อนหลัง ให้โอกาสนำพยานเข้าสืบ หรือที่เรียกว่า fair trial ซึ่งเป็นหัวใจของหลักนิติธรรม^๗

หลักนิติธรรมในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

“หลักนิติธรรม” ในประเทศไทยได้ถูกกล่าวถึงอย่างเป็นลายลักษณ์อักษรครั้งแรก โดยพบว่าปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๑๗ โดยแม้มิได้บัญญัติไว้ชัดเจนในบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญก็ตาม แต่ได้พบว่ามีกรกล่าวถึงโดยระบุในอารัมภบทถึงการยึดมั่นในหลักการนี้เพื่อสร้างความยุติธรรมและลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม ต่อเนื่องถึงภายหลังการรัฐประหารเมื่อวันที่ ๑๙ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๔๙ รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว พุทธศักราช ๒๕๔๙ ก็ได้กล่าวถึง “หลักนิติธรรม” ในอารัมภบทเช่นกัน

ต่อมาในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ซึ่งถือได้ว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกที่บัญญัติ “หลักนิติธรรม” ไว้อย่างเป็นทางการและชัดเจนในบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ ปรากฏในมาตรา ๓ วรรคสอง และมาตรา ๗๘ (๖) ที่บัญญัติไว้ ดังนี้

มาตรา ๓ “อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้น ทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้

การปฏิบัติหน้าที่ของรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญและหน่วยงานของรัฐ ต้องเป็นไปตามหลักนิติธรรม”

มาตรา ๗๘ “รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านการบริหารราชการแผ่นดิน ดังต่อไปนี้

(๖) ดำเนินการให้หน่วยงานทางกฎหมายที่มีหน้าที่ให้ความเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานของรัฐ ตามกฎหมายและตรวจสอบการตรากฎหมายของรัฐ ดำเนินการอย่างเป็นอิสระ เพื่อให้การบริหารราชการแผ่นดินเป็นไปตามหลักนิติธรรม”

ต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ก็ได้บัญญัติ “หลักนิติธรรม” ไว้อย่างชัดเจนเช่นกัน โดยปรากฏในมาตรา ๓ วรรคสอง และมาตรา ๒๖ วรรคหนึ่ง ที่บัญญัติไว้ ดังนี้

มาตรา ๓ “อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้น ทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ

รัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล องค์กรอิสระ และหน่วยงานของรัฐ ต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ กฎหมาย และหลักนิติธรรม เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติและความผาสุกของประชาชนโดยรวม”

มาตรา ๒๖ “การตรากฎหมายที่มีผลเป็นการจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลต้องเป็นไปตามเงื่อนไขที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ในกรณีที่รัฐธรรมนูญมิได้บัญญัติเงื่อนไขไว้ กฎหมายดังกล่าว

^๗ วารสารพระธรรมนูญ เล่ม ๔๙ ฉบับ “หลักนิติธรรม” พ.ศ.๒๕๕๑-๒๕๕๒ หน้า ๘๕.

ต้องไม่ขัดต่อ**หลักนิติธรรม** ไม่เพิ่มภาระหรือจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลเกินสมควรแก่เหตุ และจะกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลมิได้ รวมทั้งต้องระบุเหตุผลความจำเป็นในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพไว้ด้วย

กฎหมายตามวรรคหนึ่ง ต้องมีผลใช้บังคับเป็นการทั่วไป ไม่มุ่งหมายให้ใช้บังคับแก่กรณีใดกรณีหนึ่งหรือ แก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเจาะจง”

องค์ประกอบของหลักนิติธรรม

๑. หลักความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมาย หรือความสูงสุดของกฎหมาย (Supremacy of Law)

หมายถึง การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะถูกลงโทษได้ ก็ต่อเมื่อบุคคลนั้นมีการกระทำความผิดตามกฎหมายเกิดขึ้น โดยกฎหมายที่จะนำมาลงโทษได้นั้นจะต้องถูกบัญญัติขึ้นก่อนที่การกระทำความผิดของบุคคลนั้นจะเกิดขึ้น และบุคคลผู้กระทำความผิดจะต้องถูกฟ้องร้องต่อกระบวนการในทางศาล เพื่อให้ศาลเป็นผู้พิจารณาพิพากษาความผิดดังกล่าว ไม่ว่าโทษที่จะต้องได้รับนั้นจะเป็นโทษในทางด้านร่างกายหรือโทษทางด้านทรัพย์สินก็ตาม ซึ่งระบบดังกล่าวนี้เป็นการจำกัดการใช้อำนาจตามอำเภอใจและการใช้ดุลพินิจอย่างกว้างขวางของผู้ปกครองที่ใช้อำนาจดังกล่าวด้วย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ได้บัญญัติถึงหลักการของหลักนิติธรรมไว้ในหลักความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมาย หรือความสูงสุดของกฎหมาย ได้แก่

มาตรา ๕ “รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ บทบัญญัติใดของกฎหมาย กฎ หรือข้อบังคับ หรือการกระทำใด ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ บทบัญญัติหรือการกระทำนั้นเป็นอันใช้บังคับมิได้ เมื่อไม่มีบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้บังคับแก่กรณีใด ให้กระทำการนั้นหรือวินิจฉัยกรณีนั้นไปตามประเพณีการปกครองประเทศไทยในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข”

มาตรา ๒๑๒ “ในการที่ศาลจะใช้บทบัญญัติแห่งกฎหมายบังคับแก่คดีใด ถ้าศาลเห็นเองหรือคู่ความโต้แย้ง พร้อมด้วยเหตุผลว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายนั้นต้องด้วยมาตรา ๕ และยังไม่มีคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ในส่วนที่เกี่ยวกับบทบัญญัตินั้น ให้ศาลส่งความเห็นเช่นนั้นต่อศาลรัฐธรรมนูญเพื่อวินิจฉัยในระหว่างนั้นให้ศาลดำเนินการพิจารณาต่อไปได้แต่ให้รอการพิพากษาคดีไว้ชั่วคราวจนกว่าจะมีคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญเห็นว่าคำโต้แย้งของคู่ความตามวรรคหนึ่ง ไม่เป็นสาระอันควรได้รับการวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญจะไม่รับเรื่องดังกล่าวไว้พิจารณาก็ได้

คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญให้ใช้ได้ในคดีทั้งปวง แต่ไม่กระทบต่อคำพิพากษาของศาลอันถึงที่สุดแล้ว เว้นแต่ในคดีอาญาให้ถือว่าผู้ซึ่งเคยถูกศาลพิพากษาว่ากระทำความผิดตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่าไม่ชอบด้วยมาตรา ๕ นั้น เป็นผู้ไม่เคยกระทำความผิดดังกล่าวหรือถ้าผู้นั้นยังรับโทษอยู่ก็ให้ปล่อยตัวไป แต่ทั้งนี้ไม่ก่อให้เกิดสิทธิที่จะเรียกร้องค่าชดเชยหรือค่าเสียหายใด ๆ”

๒. หลักความเสมอภาคทางกฎหมาย (Legal Equality)

หมายถึง ความเท่าเทียมของบุคคลทุกคนที่อยู่ภายใต้กฎหมายเดียวกัน ไม่ว่าบุคคลคนนั้นจะมียศ บรรดาศักดิ์ ตำแหน่งหน้าที่ หรืออาชีพใด ไม่ว่าจะเป็นข้าราชการ นักการเมือง นักธุรกิจ หรือเป็นประชาชนบุคคลธรรมดาทั่วไปก็ตาม บุคคลทุกคนต้องไม่มีสิทธิพิเศษในทางกฎหมายที่เหนือหรือมากกว่าบุคคลคนอื่นที่จะได้รับการคุ้มครองในทางกฎหมายหรือจะละเมิดกฎหมายมิได้

หากมีการกระทำความผิดในเรื่องเดียวกันเกิดขึ้น บุคคลทุกคนภายในประเทศนั้นจะต้องถูกพิจารณาและถูกลงโทษภายใต้กฎหมายเดียวกัน กล่าวคือ การใช้บังคับกฎหมายจะต้องมีการใช้บังคับเป็นการทั่วไป ใช้บังคับกับบุคคลทุกคนอย่างเสมอภาคกัน ไม่มุ่งหมายให้ใช้บังคับกับกรณีใดกรณีหนึ่งหรือบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรืออาชีพใดอาชีพหนึ่งเป็นการเฉพาะเจาะจง โดยกำหนดกฎเกณฑ์หรือกติกาของสังคมเป็นการทั่วไปไว้ในกฎหมายเกี่ยวข้องกับเรื่องต่าง ๆ เช่น ประมวลกฎหมายอาญา หรือประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

อย่างไรก็ตาม การใช้บังคับเป็นการทั่วไปดังกล่าว หากเป็นกฎหมายที่ใช้บังคับเฉพาะอาชีพใดอาชีพหนึ่งก็ยังคงใช้บังคับได้ หากมีลักษณะของการบังคับเป็นการทั่วไปกับบุคคลในกลุ่มอาชีพนั้น ๆ เช่น กฎหมายเกี่ยวกับแพทย์ที่ใช้บังคับเฉพาะแพทย์ กฎหมายเกี่ยวกับพรรคการเมืองที่ใช้บังคับเฉพาะพรรคการเมือง แต่เป็นการบังคับในลักษณะเป็นการทั่วไปในกลุ่มวิชาชีพนั้น เช่นนี้ สามารถใช้บังคับได้ไม่ถือว่าเป็นการขัดกับหลักกฎหมายที่ว่าต้องใช้บังคับเป็นการทั่วไป

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ได้บัญญัติถึงหลักการของหลักนิติธรรมไว้ใน หลักความเสมอภาคภายใต้กฎหมาย ได้แก่

มาตรา ๒๗ “บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน

การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล ไม่ว่าด้วยเหตุความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ หรือเหตุอื่นใด จะกระทำมิได้

มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อขจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิหรือเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น หรือเพื่อคุ้มครองหรืออำนวยความสะดวกให้แก่เด็ก สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ หรือผู้ด้อยโอกาส ย่อมไม่ถือว่าเป็นการเลือก ปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมตามวรรคสาม

บุคคลผู้เป็นทหาร ตำรวจ ข้าราชการ เจ้าหน้าที่อื่นของรัฐ และพนักงานหรือลูกจ้างขององค์กรของรัฐย่อมมีสิทธิและเสรีภาพเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป เว้นแต่ที่จำกัดไว้ในกฎหมายเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับการเมือง สมรรถภาพ วินัย หรือจริยธรรม”

๓. หลักการทางกฎหมายรัฐธรรมนูญ

หลักการทางกฎหมายรัฐธรรมนูญ หรือสิทธิขั้นพื้นฐาน (Fundamental Rights) เกิดจากผลของคำพิพากษาของศาล เช่น ประเทศอังกฤษ หรือเกิดจากกฎหมายธรรมดาที่เกี่ยวข้องกับสิทธิเสรีภาพต่าง ๆ ของประชาชนและกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ เช่น สิทธิเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย สิทธิในความเป็นอยู่ส่วนตัว เกียรติยศ ชื่อเสียง และครอบครัว เสรีภาพในเคหสถาน เสรีภาพในการเดินทาง

เสรีภาพในการประกอบอาชีพ สิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลสิทธิเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ สิทธิในการได้รับบริการสาธารณสุขจากรัฐ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ได้บัญญัติถึงหลักการของหลักนิติธรรมไว้ในหลักคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ได้แก่

มาตรา ๔ “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง ปวงชนชาวไทยย่อมได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญเสมอกัน”

มาตรา ๒๕ “สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย นอกจากที่บัญญัติคุ้มครองไว้เป็นการเฉพาะในรัฐธรรมนูญแล้ว การใดที่มีได้ห้ามหรือจำกัดไว้ในรัฐธรรมนูญหรือในกฎหมายอื่น บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพที่จะทำเช่นนั้นได้และได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ ตราบเท่าที่การใช้สิทธิหรือเสรีภาพเช่นว่านั้นไม่กระทบกระเทือนหรือเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของรัฐ ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน และไม่ละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลอื่น

สิทธิหรือเสรีภาพใดที่รัฐธรรมนูญให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ หรือให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ แม้ยังไม่มีมาตรการกฎหมายนั้นขึ้นใช้บังคับ บุคคลหรือชุมชนย่อมสามารถใช้สิทธิหรือเสรีภาพนั้นได้ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ

บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่ได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ สามารถยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญเพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้

บุคคลซึ่งได้รับความเสียหายจากการถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพหรือจากการกระทำความผิดอาญาของบุคคลอื่นย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาหรือช่วยเหลือจากรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ”

มาตรา ๒๖ “การตรากฎหมายที่มีผลเป็นการจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลต้องเป็นไปตามเงื่อนไขที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ในกรณีที่รัฐธรรมนูญมิได้บัญญัติเงื่อนไขไว้ กฎหมายดังกล่าวต้องไม่ขัดต่อหลักนิติธรรม ไม่เพิ่มภาระหรือจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลเกินสมควรแก่เหตุ และจะกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลมิได้ รวมทั้งต้องระบุเหตุผลความจำเป็นในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพไว้ด้วย

กฎหมายตามวรรคหนึ่ง ต้องมีผลใช้บังคับเป็นการทั่วไป ไม่มุ่งหมายให้ใช้บังคับแก่กรณีใดกรณีหนึ่งหรือแก่บุคคลใด บุคคลหนึ่งเป็นการเจาะจง”

จากหลักการดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า หลักนิติธรรมมีความเกี่ยวข้องกับลักษณะของสังคมที่นิยมประชาธิปไตยความเป็นธรรมภายในชาติ หลักนิติธรรมจึงอาจนำมาซึ่งประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ได้ประสงฆ์ให้มีความยุติธรรมในสังคมและมีลักษณะของความเสมอภาคเท่าเทียมกันของประชาชนทุกคน

บทบาทของเจ้าหน้าที่ตำรวจสายงานสอบสวนในกระบวนการยุติธรรม

สำนักงานตำรวจแห่งชาติเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่โดยตรงในการป้องกันปราบปรามอาชญากรรม และอำนวยความยุติธรรมให้กับประชาชน โดยได้แบ่งสายงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจในระดับสถานีตำรวจ ออกเป็นหลายสายงาน โดยสายงานหลัก ได้แก่ สายงานป้องกันปราบปราม สายงานสืบสวน สายงานจราจร สายงานธุรการ และสายงานสอบสวน ทั้งนี้ในส่วนของสายงานสอบสวนนั้น จะมีเจ้าหน้าที่ตำรวจชั้นสัญญาบัตร ซึ่งกฎหมายให้มีอำนาจและหน้าที่ในการสอบสวน เรียกว่า “พนักงานสอบสวน” ซึ่งมีการให้คำจำกัดความเกี่ยวกับพนักงานสอบสวน ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ไว้ดังนี้

มาตรา ๒ (๖) “**พนักงานสอบสวน**” หมายความว่า เจ้าพนักงานซึ่งกฎหมายให้มีอำนาจและหน้าที่ทำการสอบสวน

มาตรา ๒ (๑๑) “**การสอบสวน**” หมายความว่า การรวบรวมพยานหลักฐานและการดำเนินการทั้งหลายอื่นตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ ซึ่งพนักงานสอบสวนได้ทำไปเกี่ยวกับความผิดที่กล่าวหา เพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงหรือพิสูจน์ความผิดและเพื่อจะเอาตัวผู้กระทำความผิดมาฟ้องลงโทษ

มาตรา ๑๘ วรรคแรก ในจังหวัดอื่นนอกจากจังหวัดพระนครและจังหวัดธนบุรี พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจชั้นผู้ใหญ่ ปลัดอำเภอ และข้าราชการตำรวจซึ่งมียศตั้งแต่ชั้นนายร้อยตำรวจตรีหรือเทียบเท่านายร้อยตำรวจตรีขึ้นไป มีอำนาจสอบสวนความผิดอาญาซึ่งได้เกิด หรืออ้าง หรือเชื่อว่าได้เกิดภายในเขตอำนาจของตน หรือผู้ต้องหามีที่อยู่ หรือถูกจับภายในเขตอำนาจของตนได้

มาตรา ๑๘ วรรคสอง สำหรับในจังหวัดพระนครและจังหวัดธนบุรี ให้ข้าราชการตำรวจซึ่งมียศตั้งแต่ชั้นนายร้อยตำรวจตรีหรือเทียบเท่านายร้อยตำรวจตรีขึ้นไป มีอำนาจสอบสวนความผิดอาญาซึ่งได้เกิด หรืออ้าง หรือเชื่อว่าได้เกิดภายในเขตอำนาจของตน หรือผู้ต้องหามีที่อยู่ หรือถูกจับภายในเขตอำนาจของตนได้

มาตรา ๑๓๑ “ให้พนักงานสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานทุกชนิดเท่าที่สามารถจะทำได้ เพื่อประสงค์จะทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่างๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกกล่าวหาเพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำความผิดและพิสูจน์ให้เห็นความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา”

ดังนั้น พนักงานสอบสวนในส่วนของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ หมายถึง เจ้าหน้าที่ตำรวจชั้นสัญญาบัตรซึ่งกฎหมายให้มีอำนาจและหน้าที่ในการรวบรวมพยานหลักฐานและการดำเนินการทั้งหลายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงหรือพิสูจน์ความผิดและเพื่อจะเอาตัวผู้กระทำความผิดมาฟ้องลงโทษ

นอกจากนี้ หลังจากที่พนักงานสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานประกอบเป็นสำนวนการสอบสวนแล้ว ยังมีหน้าที่ทำความเข้าใจ เห็นควรสั่งฟ้องหรือสั่งไม่ฟ้อง เพื่อส่งสำนวนมีความเห็นไปยังพนักงานอัยการ เพื่อให้พนักงานอัยการพิจารณาสำนวนว่าจะมีคำสั่งฟ้องหรือสั่งไม่ฟ้องต่อศาลแล้วศาลจึงพิจารณาทางคดีต่อไปตามลำดับ

สรุปได้ว่า เมื่อมีอาชญากรรมเกิดขึ้น ประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนจะมาร้องทุกข์หรือกล่าวโทษต่อพนักงานสอบสวนเป็นอันดับแรก ว่าได้มีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้น พนักงานสอบสวน

จะทำการรวบรวมพยานหลักฐาน และดำเนินการในเรื่องอื่น ๆ อันเกี่ยวกับความผิด ที่กล่าวหาตามอำนาจหน้าที่แห่งกฎหมาย เพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงหรือพิสูจน์ความผิด และเพื่อที่จะนำเอาผู้กระทำความผิดมาฟ้องลงโทษ จึงเห็นได้ว่า พนักงานสอบสวนคือ จุดเริ่มต้นหรือด่านแรกของกระบวนการยุติธรรม พนักงานสอบสวนจึงมีความสำคัญในแง่ของการรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม เพื่อให้สังคมปลอดจากอาชญากรรมหรือเพื่อลดจำนวนอาชญากรรมให้เหลือน้อยที่สุด ทั้งนี้ในการดำเนินงานของพนักงานสอบสวนในปัจจุบันยังพบว่ามีปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นระหว่างปฏิบัติงาน ยังผลให้เกิดการดำเนินการต่าง ๆ ขาดประสิทธิภาพ และไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร พนักงานสอบสวนจึงควรนำหลักนิติธรรมมาใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ เพื่อที่จะเป็นแนวทางในการปฏิบัติหน้าที่ให้เกิดความยุติธรรมอย่างสูงสุดแก่ประชาชน

หลักนิติธรรมกับการใช้ดุลพินิจของพนักงานสอบสวน

ในกระบวนการสอบสวน พนักงานสอบสวนมีอำนาจหน้าที่สำคัญในการรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อแสวงหาความจริงและพิสูจน์ความผิดของผู้ต้องหา การใช้ดุลพินิจของพนักงานสอบสวนจึงเป็นการตัดสินใจอย่างมีเหตุผลภายใต้ขอบเขตของกฎหมายและข้อเท็จจริงเพื่อดำเนินการในแต่ละขั้นตอนของการดำเนินคดีอาญา โดยการใช้ดุลพินิจของพนักงานสอบสวนนั้น มีผลกระทบโดยตรงต่อการปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งอาจให้คุณหรือให้โทษแก่ประชาชนที่เกี่ยวข้องได้ เช่น ในการจับกุม การแจ้งข้อหา การสอบสวน การควบคุม การปล่อยตัวชั่วคราว (การให้ประกันตัว) ดังนั้น การใช้ดุลพินิจของพนักงานสอบสวนจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการบังคับใช้กฎหมาย และมีผลโดยตรงต่อการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนภายใต้หลักนิติธรรม

การใช้ดุลพินิจในแต่ละขั้นตอนของพนักงานสอบสวนภายใต้หลักนิติธรรม

๑. ขั้นตอนการรับคำร้องทุกข์หรือคำกล่าวโทษ

เมื่อมีความผิดอาญาเกิดขึ้น จะเริ่มต้นการสอบสวนได้ก็ต่อเมื่อผู้เสียหายเข้าร้องทุกข์หรือกล่าวโทษต่อพนักงานสอบสวน หรือในกรณีที่เจ้าหน้าที่ตำรวจจับกุมผู้กระทำความผิดซึ่งหน้าแล้วนำตัวไปมอบให้พนักงานสอบสวนพร้อมกับร้องทุกข์หรือกล่าวโทษให้ทำการสอบสวนดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิด โดยพนักงานสอบสวนจะเป็นผู้สอบปากคำผู้เสียหายหรือผู้กล่าวโทษไว้ในฐานะ “ผู้กล่าวหา” ส่วนผู้ถูกกล่าวหาจะถูกสอบสวนไว้ในฐานะ “ผู้ต้องหา” บุคคลอื่นที่รู้เห็นเหตุการณ์พนักงานสอบสวนจะทำการสอบสวนไว้ในฐานะ “พยาน” อันเป็นการเริ่มต้นกระบวนการสอบสวนและรวบรวมพยานหลักฐานอื่นต่อไปตามพฤติการณ์แห่งคดี

ขั้นตอนนี้ ถือเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญซึ่งพนักงานสอบสวนต้องใช้ดุลพินิจอย่างรอบคอบภายใต้หลักนิติธรรม โดยต้องรับคำร้องทุกข์หรือคำกล่าวโทษจากผู้เสียหายอย่างเป็นธรรมและไม่เลือกปฏิบัติ รวมทั้งต้องพิจารณาว่ามีเหตุอันควรเชื่อว่ามีผู้กระทำความผิดจริงหรือไม่ก่อนจะดำเนินการสอบสวนเพื่อป้องกันการละเมิดสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาและหลีกเลี่ยงการดำเนินคดีโดยไม่มีมูล นอกจากนี้พนักงานสอบสวนต้องเคารพสิทธิของผู้ต้องหาในการได้รับการสอบสวนอย่างเป็นธรรม ให้โอกาส

ในการชี้แจงข้อกล่าวหา และต้องรักษาความเป็นกลางตลอดกระบวนการ ทั้งนี้ เพื่อให้การดำเนินคดีเป็นไปตามกฎหมายอย่างเคร่งครัดและคุ้มครองสิทธิของทุกฝ่ายอย่างแท้จริง

๒. ขั้นตอนการรวบรวมพยานหลักฐาน

หลังจากเริ่มต้นคดีแล้วพนักงานสอบสวนมีหน้าที่สอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานทุกชนิดเพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงแห่งคดีให้เห็นว่าผู้ต้องหาผิดหรือบริสุทธิ์ตามข้อกล่าวหาหรือฐานความผิดที่ผู้เสียหายได้ร้องทุกข์กล่าวโทษไว้ต่อพนักงานสอบสวน

โดยขั้นตอนการรวบรวมพยานหลักฐานฝ่ายผู้เสียหาย เป็นขั้นตอนสำคัญที่พนักงานสอบสวนต้องใช้ดุลพินิจอย่างรอบคอบและเป็นธรรมภายใต้หลักนิติธรรม โดยต้องพิจารณาเลือกรวบรวมพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องและจำเป็นต่อการพิสูจน์ข้อเท็จจริงอย่างครบถ้วน ไม่เลือกเก็บพยานหลักฐาน หรือมองข้ามพยานหลักฐานที่อาจเป็นประโยชน์ต่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เพื่อให้การสอบสวนมีความโปร่งใส และเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่ชอบด้วยกฎหมาย นอกจากนี้ พนักงานสอบสวนต้องปฏิบัติด้วยความเท่าเทียม ไม่ลำเอียงต่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง และเคารพสิทธิขั้นพื้นฐานของทุกฝ่าย ทั้งนี้ เพื่อให้การรวบรวมพยานหลักฐานเป็นไปอย่างถูกต้องและยุติธรรม สอดคล้องกับหลักนิติธรรมที่เน้นความเสมอภาคและการคุ้มครองสิทธิของบุคคลอย่างเท่าเทียม

๓. ขั้นตอนการแจ้งข้อกล่าวหาสอบสวนและควบคุมตัวผู้ต้องหา

เมื่อพนักงานสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานเบื้องต้นแล้วเห็นว่า คดีมีหลักฐานตามสมควรเพียงพอเชื่อได้ว่าผู้ต้องหาจะกระทำความผิดตามข้อกล่าวหา พนักงานสอบสวนจะติดตามตัวผู้ต้องหามาแจ้งข้อหาและสอบปากคำ ทั้งนี้ เพื่อให้โอกาสผู้ต้องหาให้การแก้ข้อกล่าวหา^๘ ซึ่งเป็นไปตาม “หลักฟังความทุกฝ่าย” (Both sides must be heard) และในกรณีที่ผู้ต้องหาถูกจับ พนักงานสอบสวนมีอำนาจควบคุมตัวผู้ต้องหาไว้ทำการสอบสวนและแจ้งข้อหาภายใน ๔๘ ชั่วโมง โดยก่อนครบ ๔๘ ชั่วโมง หากจำเป็นต้องควบคุมตัวผู้ต้องหาต่อเพื่อทำการสอบสวน พนักงานสอบสวนมีอำนาจปล่อยตัวผู้ต้องหาชั่วคราว หรือพาตัวผู้ต้องหาไปขอให้ศาลสั่งขังผู้ต้องหาไว้ระหว่างสอบสวน โดยระยะเวลาควบคุมตัวขึ้นอยู่กับอัตราโทษของความผิด ได้แก่ สำหรับคดีความผิดอาญาที่มีอัตราโทษอย่างสูงจำคุกไม่เกินสามปีหรือปรับไม่เกินหกหมื่นบาทหรือทั้งจำทั้งปรับควบคุมตัวได้ไม่เกิน ๓๐ วัน สำหรับคดีความผิดอาญาที่มีอัตราโทษจำคุกเกินสามปีแต่ไม่เกินสิบปีหรือปรับเกินหกหมื่นบาทขึ้นไปหรือทั้งจำทั้งปรับควบคุมตัวได้ไม่เกิน ๔๘ วัน และสำหรับคดีความผิดอาญาที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงตั้งแต่สิบปีขึ้นไปจะมีโทษปรับด้วยหรือไม่ก็ตาม ควบคุมตัวได้ไม่เกิน ๘๔ วันแล้วแต่กรณี^๙

๔. ขั้นตอนการรวบรวมพยานหลักฐานฝ่ายผู้ต้องหา

เมื่อพนักงานสอบสวนแจ้งข้อหา สอบปากคำผู้ต้องหา และปล่อยตัวผู้ต้องหาชั่วคราวหรือนำตัวผู้ต้องหาไปขออำนาจศาลสั่งขังแล้ว หากปรากฏตามคำให้การหรือข้อต่อสู้ของผู้ต้องหาว่ามีพยานหลักฐานเกี่ยวกับการกระทำผิดของผู้ต้องหา พนักงานสอบสวนมีหน้าที่ในการรวบรวมพยานหลักฐานนั้นเข้าสำนวนให้สิ้นกระแสความเพื่อพิสูจน์ความผิดของผู้ต้องหาในกรณีผู้ต้องหา

^๘ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๓๔.

^๙ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๘๗.

ให้การรับสารภาพ และเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหาในกรณีผู้ต้องหาให้การปฏิเสธ ทั้งนี้ การรวบรวมพยานหลักฐานต้องเป็นไปอย่างรอบคอบและเป็นธรรม เพื่อให้กระบวนการยุติธรรมดำเนินไปอย่างถูกต้องและเป็นธรรมต่อทุกฝ่าย

๕. ขั้นตอนการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานและทำความเข้าใจทางคดี

หลังจากพนักงานสอบสวนรวบรวมพยานบุคคล พยานเอกสาร และพยานวัตถุครบถ้วนแล้ว พนักงานสอบสวนจะสรุปข้อเท็จจริงและทำความเข้าใจทางคดีว่าจากพยานหลักฐานที่ปรากฏจากการรวบรวมนั้น พนักงานสอบสวนมีความเห็นควรสั่งฟ้องหรือเห็นควรสั่งไม่ฟ้องผู้ต้องหา ในรูปแบบของรายงานการสอบสวนแล้วนำไปรวมเข้ากับเอกสารหลักฐานอื่น ๆ ที่รวบรวมเป็นสำนวนคดีเสนอผู้บังคับบัญชาพิจารณาทำความเข้าใจทางคดีในฐานะหัวหน้าพนักงานสอบสวนอีกครั้ง ความเห็นของผู้บังคับบัญชาซึ่งถือเป็นความเห็นของพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบ เมื่อผู้บังคับบัญชาทำความเข้าใจทางคดีแล้วถือว่าการสอบสวนในชั้นพนักงานสอบสวนเป็นอันเสร็จสิ้น

จะเห็นได้ว่า การใช้ดุลพินิจของพนักงานสอบสวนกับหลักนิติธรรมมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและเป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา เพราะการใช้ดุลพินิจที่ไม่ถูกต้องหรือเป็นธรรมอาจส่งผลกระทบต่อหลักนิติธรรมได้โดยตรง การใช้ดุลพินิจในทุกขั้นตอนของพนักงานสอบสวนต้องดำเนินการอย่างรอบคอบภายใต้กรอบหลักนิติธรรม เพื่อให้การตัดสินใจทุกอย่างสอดคล้องกับกฎหมาย ปกป้องสิทธิและเสรีภาพของทุกฝ่ายอย่างเท่าเทียมและป้องกันการใช้อำนาจโดยมิชอบ ทำให้กระบวนการยุติธรรมเป็นไปอย่างยุติธรรมและน่าเชื่อถือ ในทางปฏิบัติการใช้ดุลพินิจที่ถูกต้องและชอบด้วยกฎหมายจะช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่นของประชาชนต่อกระบวนการยุติธรรมให้เป็นอย่างโปร่งใส เท่าเทียม และเป็นธรรม ซึ่งเป็นการธำรงรักษาหลักนิติธรรมให้ดำรงอยู่ได้อย่างแท้จริง ในทางตรงกันข้ามหากพนักงานสอบสวนใช้ดุลพินิจโดยมีอคติ เลือกปฏิบัติ หรือฝ่าฝืนกฎหมาย ย่อมบ่อนทำลายทั้งความศักดิ์สิทธิ์และความน่าเชื่อถือของกระบวนการยุติธรรม

ปัญหาอุปสรรคการทำงานของพนักงานสอบสวนที่ส่งผลกระทบต่อการอำนวยความสะดวกยุติธรรมแก่ประชาชน

ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา พนักงานสอบสวนถือเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้กระบวนการยุติธรรมสามารถดำเนินไปได้อย่างถูกต้องและเป็นธรรม เนื่องจากพนักงานสอบสวนมีบทบาทสำคัญในการสืบสวนสอบสวน รวบรวมพยานหลักฐาน และสรุปสำนวนคดีก่อนจะพิจารณาเห็นควรสั่งฟ้อง หรือสั่งไม่ฟ้อง นำส่งให้พนักงานอัยการ จึงกล่าวได้ว่าความละเอียดรอบคอบ ทักษะและประสิทธิภาพในการทำงานของพนักงานสอบสวน ถือเป็นปัจจัยสำคัญโดยตรงที่จะกำหนดทิศทางของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติพนักงานสอบสวนกลับต้องเผชิญกับข้อจำกัดและอุปสรรคหลายประการ ทั้งในเชิงโครงสร้างการทำงาน บุคลากร รวมถึงแรงกดดันทางสังคม ซึ่งปัญหาเหล่านี้ไม่เพียงส่งผลกระทบต่อคุณภาพของสำนวนคดีและความล่าช้าในการดำเนินงาน แต่ยังสะท้อนออกมาในรูปของความไม่เชื่อมั่นที่ประชาชนมีต่อกระบวนการยุติธรรมอีกด้วย ดังนั้น การทำความเข้าใจถึงปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานของพนักงานสอบสวนจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะจะช่วยให้เห็นถึงสาเหตุที่ส่งผลกระทบต่อการอำนวยความสะดวกยุติธรรม

แก่ประชาชน และเป็นพื้นฐานในการกำหนดแนวทางแก้ไข ปรับปรุง และพัฒนาระบบการทำงานของพนักงานสอบสวนให้มีประสิทธิภาพและตอบสนองต่อความคาดหวังของสังคมได้อย่างแท้จริง โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๑. ปัญหาด้านกฎหมาย ระเบียบ และคำสั่ง

ความหลากหลายของกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ คำสั่งที่กำหนดแนวทางปฏิบัติในการทำงานของพนักงานสอบสวน ล้วนมีรายละเอียดขั้นตอนดำเนินการที่ยุ่งยากซับซ้อน เพื่อให้เป็นรูปแบบเดียวกันการจัดทำสำนวนและการสรุปสำนวนการสอบสวนคดีอาญาต้องจัดทำเอกสารแบบฟอร์มต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก บางอย่างก็ไม่ใช่ประโยชน์ต่อคดี สมควรที่จะมีการย่อให้เหมาะสมกับประเภทคดีเพื่อความเหมาะสม รวดเร็ว เอื้อประโยชน์แก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ประกอบกับเครื่องมือเครื่องใช้และอุปกรณ์ที่ทันสมัยยังมีไม่เพียงพอกับจำนวนพนักงานสอบสวน ต้องสละทุนทรัพย์ส่วนตัวในการจัดหา ทำให้มีโอกาสเกิดความบกพร่องขึ้นส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพคดีอาญาขาดประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ มาตรการควบคุม ตรวจสอบ และเร่งรัดการสอบสวนตามคำสั่งสำนักงานตำรวจแห่งชาติที่ ๔๑๙/๒๕๕๖ นับว่าเป็นกลไกสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพและความรวดเร็วของกระบวนการสอบสวนซึ่งหากพิจารณาจากมุมมองของประชาชนและหลักการอำนวยความสะดวกยุติธรรมทางอาญาแล้ว มาตรการดังกล่าวถือเป็นข้อดี เนื่องจากช่วยให้คดีความได้รับการดำเนินการโดยไม่ล่าช้า ผู้บังคับบัญชามีโอกาสในการติดตาม ตรวจสอบและกำกับดูแลการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานสอบสวนได้อย่างใกล้ชิด อันเป็นการเสริมสร้างความเชื่อมั่นว่ากระบวนการสอบสวนดำเนินไปอย่างโปร่งใสและตรวจสอบได้ แต่อย่างไรก็ดี หากพิจารณาในมุมมองของพนักงานสอบสวนผู้ปฏิบัติหน้าที่จริง มาตรการดังกล่าวกลับกลายเป็นแรงกดดันโดยทางอ้อม โดยเฉพาะในกรณีที่พนักงานสอบสวนในพื้นที่ที่ต้องรับผิดชอบคดีจำนวนมากเกินกำลัง ก็เป็นการยากที่จะสามารถปฏิบัติได้ครบถ้วนตามที่มาตรการดังกล่าวกำหนดไว้ ส่งผลให้เกิดข้อบกพร่องในงานและเป็นช่องทางให้ผู้บังคับบัญชานำไปใช้เป็นเหตุในการพิจารณาลงโทษทางวินัย ทั้งที่ข้อจำกัดดังกล่าวเกิดขึ้นจากปัญหาเชิงโครงสร้างขององค์กร มากกว่าจะเป็นความบกพร่องโดยตรงของผู้ปฏิบัติเอง

๒. ปัญหาด้านระบบงาน และโครงสร้าง

ด้านจำนวนเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน เป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่มากที่สุด เนื่องจากแต่ละสถานีมีจำนวนเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานไม่เพียงพอต่อปริมาณคดี ที่เกิดขึ้นจำนวนพนักงานสอบสวนมีน้อยกว่าอัตรากำลังพลเต็ม ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการทำงานจากการรับคดีที่มากเกินไปเกินเกณฑ์ตามที่สำนักงานตำรวจแห่งชาติได้กำหนดไว้ ประกอบกับปัจจุบันสถิติคดีและปัญหาอาชญากรรมที่มีมากขึ้น แต่จำนวนพนักงานสอบสวนนั้นไม่สมดุลกับปริมาณงานคดี ทำให้พนักงานสอบสวนต้องแบกรับภาระงานสอบสวนซึ่งเป็นงานหนักและเป็นงานที่ต้องใช้ความรับผิดชอบสูง เมื่อจำนวนพนักงานสอบสวนที่ไม่สมดุลกับปริมาณคดีที่มากขึ้น ย่อมทำให้การทำงานบริการต่อประชาชนเต็มไปด้วยอุปสรรคในการทำงาน เกิดความล่าช้าในการทำงานส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพในการทำงานของเจ้าหน้าที่ รวมไปถึงช่วงเวลาในการปฏิบัติหน้าที่

(เข้าเวร) ที่ทำให้เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานแทบไม่มีเวลาพักผ่อน ซึ่งอาจจะส่งผลต่อคุณภาพชีวิต และสุขภาพของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในอนาคต

ด้านผู้บังคับบัญชาและระบบการตรวจสอบภายใน แม้ในหลักการ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ จะมีมาตรการควบคุมและตรวจสอบภายใน เพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานสอบสวนดำเนินไปอย่างถูกต้อง โปร่งใส และสามารถตรวจสอบได้ แต่ในทางปฏิบัติกลับพบว่ามาตรการดังกล่าวยังมีข้อจำกัดที่สำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของ “ผู้บังคับบัญชา” ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจตรวจสอบ และกำกับงานสอบสวนโดยตรง โดยพบว่า มาตรการดังกล่าวมิได้กำหนดคุณสมบัติของผู้บังคับบัญชา ให้ชัดเจนว่าต้องมีความรู้ ความเข้าใจ หรือประสบการณ์ในสายงานสอบสวนโดยเฉพาะ ส่งผลให้ในบางครั้งผู้บังคับบัญชาที่ได้รับมอบหมายให้กำกับดูแลงานสอบสวนมาจากสายงานอื่นที่ไม่ได้ผ่านการปฏิบัติงานสอบสวนมาก่อน เมื่อปราศจากความรู้พื้นฐานและประสบการณ์ที่จำเป็น ผู้บังคับบัญชา อาจไม่สามารถประเมินหรือชี้แนะพนักงานสอบสวนได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังอาจก่อให้เกิดการสั่งการที่ไม่สอดคล้องกับข้อเท็จจริงและขั้นตอนทางกฎหมาย ข้อบกพร่องนี้ไม่เพียงทำให้มาตรการควบคุมตรวจสอบภายในขาดประสิทธิภาพ ยังขัดต่อหลักนิติธรรมในกระบวนการสอบสวน เพราะหากผู้บังคับบัญชาไม่มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ก็อาจใช้ดุลพินิจผิดพลาดหรือชี้แนะในทางที่ขัดต่อข้อเท็จจริงและกฎหมาย อันเป็นการลดทอนความเป็นอิสระในการใช้อำนาจของพนักงานสอบสวน และส่งผลต่อความน่าเชื่อถือของกระบวนการยุติธรรม

นอกจากนี้ พนักงานสอบสวนมักเผชิญกับแรงกดดันและการแทรกแซงจากปัจจัยภายนอก อาทิเช่น ผู้มีอิทธิพล การเมือง หรือสื่อมวลชน ซึ่งอาจพยายามชี้แนะหรือกดดันให้เปลี่ยนแปลงข้อเท็จจริงในคดี โดยการแทรกแซงดังกล่าวทำให้พนักงานสอบสวนขาดอิสระในการใช้ดุลพินิจตามกฎหมาย ผลกระทบจากการแทรกแซงภายนอกนี้ไม่เพียงลดความน่าเชื่อถือของพนักงานสอบสวน แต่ยังส่งผลต่อความเชื่อมั่นของประชาชนที่มีต่อกระบวนการยุติธรรม ในทางปฏิบัติ การป้องกันการแทรกแซงจากภายนอกจำเป็นต้องอาศัยกลไกการตรวจสอบและถ่วงดุลที่ชัดเจน เช่น การกำหนดมาตรการคุ้มครองพนักงานสอบสวนจากแรงกดดัน การมีระบบตรวจสอบอิสระ และการเสริมสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ยึดมั่นในหลักนิติธรรม เพื่อให้พนักงานสอบสวนสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างรอบคอบ เป็นธรรม และโปร่งใส

๓. ปัญหาด้านความรู้ ความสามารถ และการอบรมพนักงานสอบสวน

ในการผลิตพนักงานสอบสวนของสำนักงานตำรวจชาตินั้น มีกระบวนการในการผลิตพนักงานสอบสวนมาจากหลายส่วนด้วยกัน ทั้งจากการผลิตพนักงานสอบสวนในส่วนของนักเรียนนายร้อยตำรวจ และในส่วนของนักเรียนอบรมซึ่งเป็นผู้มีคุณสมบัติในระดับชั้นปริญญาตรี ในหลักสูตรอื่น ๆ ส่งผลให้พื้นฐานความรู้ ความสามารถ และความถนัดของพนักงานสอบสวนแต่ละคนแตกต่างกัน การอบรมและสัมมนาเพื่อให้พนักงานสอบสวนได้รับความรู้ ความสามารถ และทักษะในการปฏิบัติงาน รวมถึงความเข้าใจระเบียบปฏิบัติในการจัดทำเอกสารที่เกี่ยวข้อง มักจัดเพียงครั้งเดียว เมื่อเริ่มปฏิบัติหน้าที่และไม่ต่อเนื่อง เมื่อพนักงานสอบสวนเข้าสู่การปฏิบัติหน้าที่จริง การขาดการอบรมเสริมความรู้ใหม่ ๆ ทำให้การทำสำนวนในรูปแบบเดิมไม่ตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและรูปแบบอาชญากรรมที่เกิดขึ้นตลอดเวลา ส่งผลให้ไม่สามารถสร้างหลักประกันในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชน ได้อย่างเต็มที่ในกระบวนการยุติธรรม

อีกทั้ง พนักงานสอบสวนหลายรายยังขาดทักษะเฉพาะด้านในการจัดการคดีที่มีความซับซ้อน เช่น อาชญากรรมไซเบอร์ คดีฟอกเงิน หรืออาชญากรรมข้ามชาติ ส่งผลให้กระบวนการสืบสวนสอบสวนล่าช้า ไม่ครบถ้วน และไม่สมบูรณ์ การขาดความเชี่ยวชาญในคดีเฉพาะทางดังกล่าว ส่งผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของผู้เสียหายและผู้ต้องหา เพราะการรวบรวมพยานหลักฐาน อาจไม่รัดกุม หรือขั้นตอนการสอบสวนไม่เป็นไปตามมาตรฐานทางกฎหมาย

สรุป หลักนิติธรรมในการทำงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจสายงานสอบสวนเพื่ออำนวยความยุติธรรมแก่ประชาชน

หลักนิติธรรมในการทำงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจสายงานสอบสวนเพื่ออำนวยความยุติธรรมแก่ประชาชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา พนักงานสอบสวนถือเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้ระบบยุติธรรมสามารถดำเนินไปได้อย่างถูกต้องและเป็นธรรม หากพนักงานสอบสวนซึ่งเป็นต้นธารของกระบวนการยุติธรรมปฏิบัติหน้าที่อย่างไม่มีประสิทธิภาพแล้ว การอำนวยความยุติธรรมให้แก่ประชาชนก็ย่อมไร้ประสิทธิภาพด้วย ดังนั้น การปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานสอบสวนนั้นนอกจากจะต้องมีความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ในด้านการสืบสวนสอบสวนแล้วนั้น ในการปฏิบัติหน้าที่พนักงานสอบสวนยังควรยึดหลักนิติธรรม (Rule of Law) ซึ่งถือเป็นรากฐานสำคัญของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และเป็นหลักประกันสำคัญต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนโดยเฉพาะในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ประสิทธิภาพในการทำงานของพนักงานสอบสวนถือเป็นปัจจัยโดยตรงที่กำหนดทิศทางของกระบวนการยุติธรรมทั้งระบบ หากพนักงานสอบสวนซึ่งเป็นต้นธารแห่งกระบวนการยุติธรรมปฏิบัติหน้าที่อย่างเป็นธรรม และสอดคล้องกับหลักกฎหมายมีการนำหลักนิติธรรมมาบูรณาการในการทำงานแล้วนั้น การสอบสวนก็จะเป็นไปอย่างโปร่งใส เที่ยงธรรม และไม่เลือกปฏิบัติ ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในกระบวนการสืบสวนสอบสวน และอำนวยความยุติธรรมให้กับประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

บรรณานุกรม

เอกสารอ้างอิง

- ทศพร มุรัตน์, พัฒนาการของหลักนิติธรรมในประเทศอังกฤษ. วารสารนิติ รัฐกิจและสังคมศาสตร์. สำนักวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
- ธานินทร์ กรัยวิเชียร. หลักนิติธรรม. กรุงเทพฯ : ธนาเพลส, ๒๕๕๒.
- บรรเจิด สิงคะเนติ. หลักพื้นฐานของสิทธิ เสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตาม รัฐธรรมนูญใหม่. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด, ๒๕๕๓.
- ประสิทธิ์ ปิวาวัฒนพานิช, ความหมายและองค์ประกอบของหลักนิติธรรม. วารสารสถาบันพระปกเกล้า ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๓ (กันยายน - ธันวาคม ๒๕๕๘)
- เมธา วาตีเจริญ. บทบาทของเจ้าพนักงานตำรวจในการสอบสวนคดีอาญา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุตราไพศาล, ๒๕๓๙.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔ . กรุงเทพฯ : ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้น, ๒๕๕๖.
- วิชญ์ เครืองาม. คำบรรยายเรื่อง “หลักนิติธรรมกับการบริหารราชการแผ่นดิน”, วารสารพระธรรมบุญ. เล่ม ๔๙ ฉบับ “หลักนิติธรรม” พ.ศ. ๒๕๕๑-๒๕๕๒
- สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย (องค์การมหาชน). บทความเติมพจนานาคตประเทศไทย หลักนิติธรรมกับการขับเคลื่อนการพัฒนาที่ยั่งยืน. สืบค้นได้ที่ <https://www.tijthailand.org/th/article/detail/๕๗>
- สันติ ผิวทองคำ, ระบบสอบสวนคดีอาญาในบทบาทพนักงานสอบสวนที่เหมาะสมกับประเทศไทย. ๓ วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๖๔.
- เอกบุญ วงศ์สวัสดิ์กุล. หลักนิติรัฐ หลักนิติธรรม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๓.

กฎหมาย

- ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย